

Beperkte aansluiting maatregelen op mkb-problematiek

In reactie op problemen bij de financiering van het mkb zijn op nationaal en Europees niveau diverse maatregelen aangekondigd. Het vergroten van het aanbod van risicodragend vermogen en het bevorderen van transparantie omtrent kredietinformatie helpen Nederlandse mkb-bedrijven meer dan maatregelen gericht op de kapitaal- en financieringspositie van banken.

KOEN HARMSSEN

Risk manager bij
ING Bank

WILFRED NAGEL

Chief risk officer bij
ING Bank

Het midden- en kleinbedrijf (mkb) speelt een belangrijke rol in de Nederlandse economie. Ongeveer zestig procent van de werkgelegenheid in het bedrijfsleven bevindt zich in het mkb (DNB, 2014b). In de periode 2010–2012 is de mkb-kredietverstrekking tot 250.000 euro met twaalf procent gedaald, terwijl de totale kredietverstrekking tot tien miljoen euro met drie procent daalde (Tweede Kamer, 2013).

De recent door De Nederlandsche Bank (DNB) gepubliceerde statistiek met betrekking tot mkb-kredietverstrekking toont aan dat deze trend zich doorzet. Gedurende het vierde kwartaal van 2013 nam de omvang van de mkb-kredietverstrekking af met 0,9 procent. Het aantal leningen tot 250.000 euro daalde met 1,6 procent (DNB, 2014b). De gedaalde mkb-kredietverstrekking speelt dus vooral een rol in het segment tot 250.000 euro.

In totaal stond per eind 2013 voor ongeveer 143 miljard euro aan krediet uit aan het mkb, ongeveer veertig procent van de totale kredietverlening aan niet-financiële bedrijven in Nederland (DNB, 2014b).

DETERMINANTEN DALENDE KREDIETVERSTREKKING

Verskillende vraag- en aanbodfactoren spelen een rol bij de ontwikkeling van de mkb-kredietverstrekking in Nederland. De voornaamste worden hier behandeld.

Aanbodfactoren

In de afgelopen jaren hebben banken zich incidenteel teruggetrokken uit het mkb-segment. Een voorbeeld is Deutsche Bank, die in 2013 de relatie met 18.000 van de 23.000 kleine zakelijke relaties heeft beëindigd als gevolg van een strategische heroriëntatie. Ongeveer 4.000 van deze relaties hadden een langlopende lening bij Deutsche Bank. Volgens de bank worden deze leningen niet opgezegd en kunnen de betreffende klanten bij de bank blijven voor de duur van de lening (Deutsche Bank, 2013).

Uit het Overzicht Financiële Stabiliteit (DNB, 2014a) blijkt dat de toename van het aantal problemleningen – betalingsachterstand meer dan negentig dagen – het hoogst is voor het mkb. Problemleningen, uitgedrukt als percentage van het uitstaande kredietvolume, bedragen voor het mkb 5,7 procent, tegenover 3,5 procent voor grootzakelijke kredieten en 1,3 procent voor hypotheekleningen.

De mkb-kredietverstrekking is sinds ruim voor de crisis een structureel matig winstgevend activiteit voor banken (McKinsey, 2014). Naast de hoge financieringskosten – kosten voor het aantrekken van geld – voor de Nederlandse bancaire sector in het algemeen en de hoge voorzieningen voor kredietverliezen in het mkb-segment, speelt hier ook mee dat de monitoringskosten voor kleine bedrijven relatief hoog zijn.

Een veelbesproken punt bij politici en economen met betrekking tot het aanbod van krediet is de impact van de eisen van Basel III op de kredietverstrekking door banken. Banken zouden de kredietverstrekking beperken om zodoende de balans te versterken en daarmee aan de Basel III-eisen te voldoen. Het CPB concludeert echter dat aanbodbeperkingen geen bepalende factor zijn bij de afnemende mkb-kredietverstrekking (CPB, 2014a). Het CPB wijst daarbij op de pu-

blicatie Kredietverlening en bancair kapitaal (DNB, 2014c), waarin wordt geconcludeerd dat de Nederlandse bancaire sector voldoende is gekapitaliseerd om aan de kredietvraag te voldoen bij het verwachte economisch herstel. Daarnaast voert het CPB aan dat ING van plan is de mkb-kredietverstrekking buiten Nederland uit te breiden, iets wat niet mogelijk zou zijn bij een tekort aan kapitaal of financiering.

Vraagfactoren

Met betrekking tot de kwaliteit van de kredietvraag is de financiële positie van het mkb een belangrijke factor. Het CPB (CPB 2014b) concludeert dat de gemiddelde solvabiliteit van het mkb in de aanloop naar de crisis gestegen is. Na aanvang van de crisis daalt de gemiddelde solvabiliteit van het microbedrijf – een tot tien werknemers –, terwijl de solvabiliteit van kleine en middelgrote bedrijven – vanaf tien werknemers – stabiliseert of licht daalt. Data van Panteia (Panteia, 2014) bevestigen het beeld voor het microbedrijf, maar laten een licht stijgende solvabiliteit voor het klein- en middenbedrijf zien. Tegelijkertijd blijkt dat de gemiddelde solvabiliteit van het grootbedrijf bij aanvang van de crisis met 48 procent veel hoger is dan die van het mkb met 33 procent (Panteia, 2010). Recent onderzoek over de periode 2009–2013 toont aan dat het relatief hoge afwijzingspercentage bij kredietaanvragen door het mkb deels wordt veroorzaakt doordat de kredietaanvragen veelal afkomstig zijn van bedrijven met een verzwakte financiële positie (De Winter, 2014).

Met betrekking tot de kwantiteit van de vraag speelt de correlatie tussen conjunctuur en kredietvraag structureel een belangrijke rol. Uit onderzoek van de ECB (ECB, 2013) blijkt dat de omvang van het uitstaande krediet van banken bij niet-financiële bedrijven in hoge mate gecorreleerd is met de ontwikkeling van het bbp. Het uitstaande krediet volgt de ontwikkeling van het bbp met een vertraging van ongeveer drie kwartalen. DNB verwacht dat het economisch herstel van 2014 pas in 2015 zal leiden tot een stijgende kredietvraag (DNB, 2014c).

Daarnaast is het Nederlandse kleinbedrijf structureel sterk afhankelijk van de Nederlandse economie. Slechts acht procent van het mkb exporteert, tegenover bijna vijftig procent van de bedrijven uit het grootbedrijf (DNB, 2014c). Doordat de particuliere consumptie in Nederland meer is gedaald dan die in de landen waarnaar het Nederlandse bedrijfsleven voornamelijk exporteert, en de consumptie hier ook langzamer herstelt dan in die exportlanden, wordt het Nederlandse kleinbedrijf relatief harder geraakt dan het midden- en grootbedrijf.

ANALYSE

Tabel 1 toont de belangrijkste maatregelen voor het Nederlandse mkb. Afgelopen juli hebben de ministeries van Financiën en Economische Zaken het Aanvullend Actieplan mkb-financiering (hierna Actieplan; Tweede Kamer, 2014) gepresenteerd. Daarnaast hebben de EU en de ECB in 2013 en 2014 maatregelen gepresenteerd. Middels een vergelijking van deze maatregelen met de determinanten van de afnemende kredietverstrekking (hierna: de determinanten) kan worden bepaald in hoeverre deze maatregelen aansluiten bij de problemen rondom de financiering van het Nederlandse mkb.

Achtergestelde leningen fonds en Dutch Venture Initiative

Deze maatregel voorziet in het middels garanties ondersteunen van een nog op te richten achtergestelde leningen (AGL) fonds en een vervolginvestering in het Dutch Venture Initiative (DVI). Een AGL-fonds kan door middel van het verstrekken van achtergestelde leningen aan mkb-ondernemingen de financiële positie van mkb-bedrijven versterken, waarna deze ook weer in aanmerking zouden kunnen komen voor additioneel bancair krediet. In het geval de achtergestelde leningen verliesgevend blijken te zijn, kan het AGL-fonds aanspraak maken op de overheidsgarantie.

Het DVI is een gezamenlijk investeringsfonds van het Europees Investeringsfonds en de Participatiemaatschappij Oost-Nederland, en richt zich op investeringen in Nederlandse hightech-bedrijven en innovatieve groei-bedrijven. Door de investeringen van het DVI kan het eigen vermogen van mkb-bedrijven worden versterkt, waardoor deze bedrijven in aanmerking zouden kunnen komen voor bancair krediet. Indien de aannames onderliggend aan het Actieplan correct zijn, komt er door middel van deze twee maatregelen voor circa twee miljard euro aan extra eigen en vreemd vermogen beschikbaar voor het mkb.

Het vergroten van het aanbod van risicodragend vermogen sluit hiermee aan bij twee belangrijke determinanten, namelijk de relatief lage solvabiliteit van het mkb en de relatief hoge risico's voor banken bij mkb-kredietverstrekking. Immers, additioneel eigen en achtergesteld vermogen zorgen ervoor dat de solvabiliteit van een onderneming verbetert en de risico's voor banken bij kredietverstrekking afnemen. Hierdoor stijgt de kans op een succesvolle kredietaanvraag.

Twee vragen blijven echter onbeantwoord in het Actieplan. De kredietverlening is voornamelijk gedaald in het segment tot 250.000 euro. Zijn het AGL-fonds en het DVI geïnteresseerd in die relatief kleine ondernemingen en zijn die ondernemers bereid zeggenschap in de onderneming te delen met het DVI?

Bevorderen transparantie van kredietinformatie

Een andere maatregel is de bevordering van de beschikbaarheid van uitgebreide en actuele informatie omtrent de kredietwaardigheid van mkb-bedrijven. De maatregel sluit goed aan bij een van de genoemde determinanten, de relatief hoge monitoringskosten voor kredietverlening aan kleine bedrijven. De maatregel moet de transparantie in de markt verbeteren en de kosten voor het inschatten van de kredietwaardigheid van een bedrijf verlagen. Juist bij kleinere kredieten hebben deze kosten een grote impact op het rendement voor de kredietverstrekker. Een schatting van de impact van deze maatregel op de kredietverstrekking wordt in het Actieplan niet gegeven.

Om de acceptatie van deze maatregel onder mkb-ondernemers te vergroten, verdient het aanbeveling dat de ondernemer zelf kan bepalen wie inzage heeft in deze informatie. Immers, veel mkb-ondernemers zijn niet gewend aan transparantie omtrent financiële zaken naar derden.

Verruiming dienstenportfolio Qredits

Qredits biedt coaching en krediet aan mkb-ondernemers die geen toegang hebben tot financiële diensten via het reguliere circuit. Momenteel verstrekt Qredits kredieten tot 150.000 euro. Om in aanmerking te komen voor een krediet groter

Belangrijkste maatregelen uit het Actieplan en vanuit Europa

TABEL 1

Bron	Doel	Maatregel
Actieplan	Vergroten aanbod van risicodragend vermogen voor mkb	Oprichting achtergestelde leningen fonds (AGL-fonds) en vervolginvestering in Dutch Ventures Initiative (DVI)
Actieplan	Verbreden aanbod mkb-financiering	Verruimen dienstenportfolio Qredits
Actieplan	Verlagen van de behandelingskosten van een leningaanvraag	Bevorderen transparantie van kredietinformatie
ECB	Stimuleren kredietverlening door banken aan niet-financiële ondernemingen en huishoudens	Targeted Longer Term Refinancing Operation (TLTRO)
ECB	Stimuleren kredietverlening door banken aan niet-financiële ondernemingen en huishoudens	Asset Backed Securities Purchase Programme (ABSPP) en Covered Bond Purchase Programme (CBPP)
EU	Stimuleren kredietverstrekking door banken aan mkb	SME Supporting Factor

Bron: Actieplan; ECB; EU

dan 50.000 euro, dient een ondernemer eerst afgewezen te zijn bij een bank. In het Actieplan wordt voorgesteld het mandaat van Qredits te verruimen tot 250.000 euro. Daarnaast wordt voorgesteld om Qredits in samenwerking met een partner betalingsverkeer te laten verlenen om daarmee het verstrekken van rekening-courant-krediet door Qredits mogelijk te maken. Mede omdat 85 procent van de mkb-bedrijven met bankkrediet een lening heeft kleiner dan 250.000 euro (DNB, 2014c), is dit een significante verruiming van het mandaat van Qredits. Indien de aannames onderliggend aan het Actieplan correct zijn, zou deze maatregel kunnen leiden tot 100 miljoen euro extra mkb-kredietverstrekking.

Het is echter de vraag of er voldoende reden is deze stap te zetten. Immers, het CPB concludeert dat het Nederlandse bankwezen aan de kredietvraag kan voldoen. Daarbij komt dat 100 miljoen euro aan extra krediet op een totaal van 143 miljard euro aan uitstaand mkb-krediet voor de bancaire sector sowieso geen probleem mag zijn.

De enige valide reden om toch het mandaat van Qredits te verhogen, is wanneer er specifiek in het segment van 150.000 tot 250.000 euro of bij het verstrekken van rekening-courant-krediet sprake zou zijn van marktfalen. Dit zou bijvoorbeeld veroorzaakt kunnen worden doordat banken kredieten in dit segment te weinig winstgevend vinden vanwege de hoge acceptatie- en monitoringskosten. Echter, dit marktfalen wordt in het Actieplan niet aangetoond.

Bij deze maatregel kan ook een meer fundamentele vraag worden gesteld. Met de voorgenomen uitbreiding van de activiteiten van Qredits ontstaat er een door de staat gefinancierde partij die nagenoeg alle bancaire kernfuncties aanbiedt – op deposito's na – zonder onder toezicht te staan van DNB. Het is de vraag of dit wenselijk en verstandig is.

Targeted Longer Term Refinancing Operation

In juni heeft de ECB de Targeted Longer Term Refinancing Operation (TLTRO) aangekondigd (ECB, 2014b). Hieronder kunnen banken goedkoop financiering aantrekken bij de ECB, mits zij dit aanwenden voor kredietverstrekking aan huishoudens – exclusief woninghypotheken – en niet-financiële ondernemingen. Bij de eerste TLTRO's in 2014 kunnen banken tot 400 miljard euro lenen bij de ECB. Later volgen er additionele tranches.

Alvorens de TLTRO te vergelijken met de determinanten, is het interessant om de resultaten van een vergelijkbaar programma uit het Verenigd Koninkrijk (VK) te beschouwen. In juli 2012 werd daar het Funding for Lending Scheme (FLS) geïntroduceerd. FLS biedt banken goedkope financiering, die dit op hun beurt dienen uit te lenen aan het bedrijfsleven. In het eerste kwartaal van 2014 stond er onder dit programma voor 43,3 miljard pond aan goedkope financiering uit (BoE, 2014). De totale omvang van de kredietverstrekking aan niet-financiële bedrijven – exclusief de onroerend goed sector – blijkt sinds juli 2012 echter nauwelijks te zijn toegenomen, ondanks de ruime beschikbaarheid van goedkope financiering. Hieruit kan geconcludeerd worden dat banken andere bronnen van financiering afgestoten hebben in ruil voor FLS-financiering, zonder dat dit daadwerkelijk heeft geleid tot een groei van de kredietverstrekking.

Een tekort aan financiering bij de Nederlandse banken wordt door het CPB niet aannemelijk geacht. Daarmee sluit deze Europese maatregel niet aan bij de determinanten die een rol spelen bij de mkb-kredietverstrekking.

Echter, sinds de introductie van de FLS zijn de financieringskosten voor banken in het Verenigd Koninkrijk fors gedaald (BoE, 2014). Participatie in de TLTRO door Nederlandse banken kan mogelijk een soortgelijk effect hebben, waardoor het Nederlandse mkb zou kunnen profiteren van lagere rentelasten.

SME Supporting Factor

Banken maken bij kredietverstrekking onderscheid tussen verwachte en onverwachte verliezen. Verwachte verliezen worden gedekt door de renteopbrengsten uit kredietverstrekking en de voorzieningen voor kredietverliezen. Voor onverwachte verliezen houden banken kapitaal aan. Het gaat hierbij om de risicogewogen kapitaalratio (CET1-ratio) en de ongewogen kapitaalratio (Leverage Ratio). De risicogewogen kapitaalratio wordt berekend op basis van interne risicomodellen, gebaseerd op de Basel-formule. Hiermee wordt voor een portefeuille aan kredieten berekend hoeveel kapitaal er aangehouden dient te worden ter dekking van onverwachte verliezen.

Om banken te stimuleren meer krediet te verlenen aan het mkb, is in de Capital Requirements Regulation (CRR) de SME supporting factor geïntroduceerd (European Union,

2013). Banken dienen nog steeds met interne modellen het benodigde kapitaal voor de portefeuille met mkb-kredieten te berekenen. Maar op het benodigde kapitaal mogen banken een korting van ongeveer 25 procent toepassen. De achterliggende gedachte is dat banken bij een lager vereist kapitaal meer krediet kunnen verstrekken aan het mkb.

Het CPB concludeert echter dat de Nederlandse bancaire sector voldoende gekapitaliseerd is om aan de kredietvraag te voldoen bij het verwachte economisch herstel. Het is dan ook niet te verwachten dat een korting op het kapitaal dat banken dienen aan te houden voor onverwachte verliezen, zal leiden tot een stijging van de Nederlandse mkb-kredietverstrekking.

Daarnaast is het de vraag of het verstandig is om de kredietverstrekking via een generieke maatregel te stimuleren voor een segment dat al gebukt gaat onder een relatief lage solvabiliteit. Ook is het de vraag of het verstandig is om banken een korting te geven op het kapitaal dat aangehouden dient te worden ter dekking van onverwachte risico's voor een segment waarvan is vastgesteld dat de risico's juist relatief hoog zijn.

Overig

Onlangs zijn door de ECB de Asset Backed Securities Purchase Programme (AABPP) en de Covered Bond Purchase Programme (CBPP) aangekondigd (ECB, 2014a). De details ontbreken nog, maar het komt erop neer dat de ECB van plan is activa (leningen) van banken over te nemen via securitisaties, zodat banken het vrijgekomen kapitaal en de financiering kunnen gebruiken voor nieuwe kredietverstrekking. Net als bij de TLTRO en de SME Supporting Factor sluit dit niet aan bij de eerder genoemde determinanten van de dalende kredietverstrekking. De Nederlandse banken beschikken over voldoende kapitaal en financiering om aan de kredietvraag te kunnen voldoen. Derhalve is het niet waarschijnlijk dat deze maatregelen zullen leiden tot een stijging van de Nederlandse mkb-kredietverstrekking.

CONCLUSIE

Wanneer men de determinanten van de gedaalde mkb-kredietverstrekking beschouwd, blijkt dat de maatregelen om de solvabiliteit van het mkb te versterken en om de beschikbaarheid van kredietinformatie te bevorderen, goed aansluiten bij de problematiek van het Nederlandse mkb. Indien de aannames onderliggend aan het Actieplan correct zijn, komt er door middel van het AGL-fonds en het DVI voor circa twee miljard euro aan extra eigen en vreemd vermogen beschikbaar voor het mkb.

Twee vragen blijven echter onbeantwoord in het Actieplan. De kredietverlening tot 250.000 euro is het hardst gedaald. Zijn het AGL-fonds en het DVI geïnteresseerd in die relatief kleine ondernemingen en zijn die ondernemers bereid zeggenschap in de onderneming te delen met het DVI?

Europese maatregelen zoals de SME Supporting Factor, de AABPP, de CBPP en de TLTRO zijn er vooral op gericht om ervoor te zorgen dat de kapitaal- en financieringspositie van Europese banken voldoende is om krediet te kunnen verstrekken aan het mkb. Dit sluit niet aan bij de determinanten en daarmee is de verwachte impact van deze maatregelen op de mkb-kredietverstrekking in Nederland beperkt.

Met betrekking tot de SME Supporting Factor is het de vraag of het verstandig is om de kredietverstrekking via een

generieke maatregel te stimuleren voor een segment dat al gebukt gaat onder een relatief lage solvabiliteit. Ten tweede is het de vraag of het verstandig is om banken een korting te geven op het kapitaal dat aangehouden dient te worden ter dekking van onverwachte risico's voor een segment waarvan is vastgesteld dat de risico's juist relatief hoog zijn.

De uitbreiding van het mandaat van Qredits – kredietverlening tussen 150.000 en 250.000 euro, betalingsverkeer en rekening-courant-krediet – sluit niet aan bij de determinanten en het is in het Actieplan niet aangetoond dat er sprake is van marktfalen in het segment van 150.000 tot 250.000 euro aan mkb-krediet. Dit zou een interessant onderwerp voor vervolgonderzoek zijn. Ook is de vraag of het wenselijk is dat met de uitbreiding van het mandaat van Qredits een door de staat gefinancierde schaduwbank wordt opgezet, die niet onder toezicht staat van DNB.

Tot slot wordt aan een belangrijke determinant – de impact van de voortdurende laagconjunctuur op het mkb – in het Actieplan geen aandacht geschonken. Structurele hervorming van de Nederlandse economie – met als doel het versterken van de binnenlandse vraag – is waarschijnlijk het beste medicijn voor het mkb. Het verdient aanbeveling om juist op dit gebied tot verregaande maatregelen te komen.

LITERATUUR

- BoE (2014) *Bank of England and HM Treasury funding for lending scheme. 2014 Q1 usage and lending data*. Document op www.bankofengland.co.uk.
- Deutsche Bank (2013) *Update strategische heroriëntatie Deutsche Bank in Nederland*. Document op www.deutschebank.nl.
- CPB (2014a) *Risicorapportage financiële markten 2014*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- CPB (2014b) *De financiële positie van het midden- en kleinbedrijf in Nederland*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- DNB (2014a) *Overzicht financiële stabiliteit*. Amsterdam: De Nederlandsche Bank.
- DNB (2014b) *Nieuwe statistiek laat zien dat kleinste kredieten aan het mkb het hardst krimpen*. Document op www.dnb.nl.
- DNB (2014c) *Kredietverlening en bancair kapitaal*. *DNB Occasional Studies*, 12(3).
- ECB (2013) *Corporate finance and economic activity in the Euro area*. *ECB Occasional Paper Series August*, 2013(151).
- ECB (2014a) *Introductory statement to the press conference (with Q&A)*. Statement op www.ecb.europa.eu.
- ECB (2014b) *ECB maakt monetair beleidsmaatregelen bekend om de werking van het transmissiemechanisme van het monetair beleid te versterken*. Bericht op www.ecb.europa.eu.
- European Union (2013) *Capital Requirements Regulation*. Brussels: Europese Unie.
- McKinsey (2014) *Het kleinbedrijf. Grote motor van Nederland*. Amsterdam: McKinsey & Company Nederland.
- Panteia (2010) *Het buffervermogen van het mkb*. Zoetermeer: Panteia.
- Panteia (2014) *Onderzoek naar de financiering van het Nederlandse bedrijfsleven*. *Financieringsmonitor*, 2014(1).
- Tweede Kamer (2013) *Rapportage ondernemingsfinanciering*, 13106925.
- Tweede Kamer (2014) *Aanvullend Actieplan mkb-financiering*, 14137149.
- Winter, J. de (2014) *Kredietaanvragen geconcentreerd bij financieel zwakke mkb-bedrijven*. *ESB*, 99(4693), 566–568.